

Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Studentská laboratoř lidských práv

***SVOBODA NÁBOŽENSKÉHO VYZNÁNÍ
VS. ZÁKAZ NOŠENÍ MUSLIMSKÝCH
ŠÁTKŮ JAKO ATRIBUTŮ VÍRY***

WORKING PAPER NO. 1

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

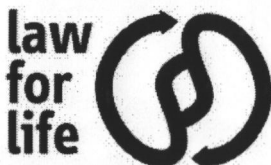

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Právní vzdělání pro celý život

reg. č.: CZ.1.07/2.2.00/15.0290

Studentská laboratoř lidských práv je novým povinně volitelným předmětem zavedeným na PF UP v Olomouci v rámci projektu Law4Life (Právní vzdělání pro celý život, reg. č.: CZ.1.07/2.2.00/15.0290).

Výuka je organizována volně, hlavní část práce spočívá v samostatné výzkumné a analytické práci studentů věnované vybraným problémům v oblasti ochrany lidských práv.

Další náplní předmětu je analýza aktuálních mezinárodních lidskoprávních kauz, monitoring rozhodovací činnosti mezinárodních orgánů ochrany lidských práv (ESLP, ASLP, IASLP, UNHRC, HRC) a následné informování o činnosti laboratoře prostřednictvím bulletinů (Working Papers) a vlastních internetových stránek (<http://hrlab.upol.cz>)

Autonomní práce studentů je doplněna o diskusní kolokvia, filmové projekce, střetnutí s praktiky a spolupráci s partnery (např. Liga lidských práv).

Studenti absolvující tento kurz získají hlubší povědomí o problematice lidských práv, komparační přehled o jednotlivých systémech ochrany lidských práv, schopnost analyzovat aktuální problémy a dovednosti důležité pro praxi v rámci "Human Rights Advocacy".

Svoboda náboženského vyznání vs. Zákaz nošení muslimských šátků jako atributů víry

Svoboda náboženského vyznání

Současnou primární úpravu lidských práv a jejich ochrany nalezneme zejména ve Všeobecné deklaraci lidských práv, kterou do svých vnitrostátních právních řádů inkorporovala v průběhu druhé poloviny 20. století většina států. Všeobecná deklarace lidských práv, přijatá Valným shromážděním OSN roku 1948, ve svých 30 člancích definuje jednotlivá občanská, politická, hospodářská, sociální a kulturní lidská práva. Mezi nimi v čl. 18 zakotvuje, že každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství. Toto právo zahrnuje i svobodu změnit své náboženství nebo víru, jakož i svobodu projevat své náboženství nebo víru sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, vyučováním, prováděním náboženských úkonů, bohoslužbou nebo výkonem obřadů.

Pro evropské státy jsou zásadní dva dokumenty, a to Evropská úmluva o ochraně lidských práv a svobod podepsaná roku 1950 v Římě, která podobně jako Všeobecná deklarace lidských práv, v prvním odstavci čl. 9 přiznává každému právo na náboženskou svobodu. Ale v druhém odstavci toho článku říká, že svoboda projevat náboženské vyznání nebo přesvědčení může podléhat jen omezením, která jsou stanovená zákony a jež jsou nezbytná v demokratické společnosti v zájmu veřejné bezpečnosti, ochrany veřejného pořádku, zdraví nebo mravnosti nebo ochrany práv a svobod druhých. Druhým dokumentem je Listina základních práv Evropské unii podepsaná v roce 2007, kde jsou náboženské svobody vymezeny v čl. 10.

Tato uznávaná úprava lidských práv umožňuje každému člověku svobodu zvolit si jakoukoli víru za svou vlastní a vyznávat ji. Ovšem v rámci výkladu je nutné rozdělit vyznání víry vnitřní a vyznávání víry navenek. Přestože žádný právní předpis nemůže omezit duševní život a vnitřní náboženské přesvědčení, projev víry navenek ano, ač už se jedná o malé symboly nebo nošení šátku či jiného oděvu typického pro danou víru. V rámci prolínání odlišných kultur, odlišných světů, se ten tzv. západní začal obávat o svou identitu a svou bezpečnost. To je jeden z důvodů přidání druhého odstavce, jehož využití v praxi vyvolává řadu námětů pro diskusi. Je správné zakazovat klasické atributy, jejichž nošením dávají lidé hrdě na odív svou víru? Dosáhne takto západní svět kýžené bezpečnosti nebo jen přilévá pověstný olej do ohně?

Muslimská žena vypravuje...

Alika se narodila do tradiční islámské rodiny, která se zhruba v 80. letech 20. století přistěhovala do Francie, konkrétně do Paříže, a to z důvodu zaměstnání jejího otce na univerzitě, konkrétně na katedře filozofie. Během jejího dětství žila rodina v okrajové části Paříže, kde se Alika také seznámila se svým manželem Mustafou, a nakonec se zde i s jejich dcerou usadili. Do nedávné doby zde Alika i pracovala.

Aliku lze považovat se za hluboce věřící ženu, pro kterou je ctí, že se může hlásit k náboženství s tak dlouhou historií, jako je islám. V její rodině i v rodině, ve které vyrůstala, se sice dbalo na tradice a islámské předpisy (to platilo stejně pro muže, jako pro ženy), ale rozhodně to nikdy nebylo překážkou pro vytvoření příjemné domácí atmosféry. O rodině, ve které Alika vyrostla (a dnes snad i o té, v níž žije), lze říct, že byla vždy spořádaná, vzdělaná, harmonická, dbající o své členy s láskou, dobrotou i přísností.

Je třeba zdůraznit, že ženy v této rodině se nikdy necítily, krom klasických svátečních rituálů, jako ženy méněcenné, nebo nedocenené.

Jak už bylo řečeno, po dokončení univerzity nastoupila Alika do malého knižního vydavatelství na pozici editorky. Zde spokojeně pracovala tři roky. Její kolegové a kolegyně se zdáli být zprvu zaskočení jejím každodenním nošením „šátku“, ale po vysvětlení celé tradice i faktu, že „šátek“ nosí dobrovolně a ráda, se nad tím už nikdo nepozastavoval.

Později byl schválen zákon, týkající se právě muslimských „šátků“, který se vztahoval i na Aliku a její pracoviště. Velmi jí to zaskočilo a i přesto, že se snažilo, nebylo jí zcela jasné, proč se vztahuje na všechny, bez výjimek.

Nicméně s kolegy i vedením došli ke shodě, že je celá záležitost nijak netrápí, a že tedy nebudou nic měnit, neboť „šátek“, jak sami řekli, jim nevadí, neznepokojuje je, ani je nijak neruší v práci.

Celá situace se změnila příchodem nové grafičky Joanny, která i přes své ohromné výtvarné inspirace, v osobním životě inspirativní není, naopak je tvrdá a velmi konzervativní dáma.

Nemá smysl ze široka popisovat dlouhé diskuse a manévry vedené napříč celým vydavatelstvím, jednoduše došlo tomu, že Joanna striktně trvala na dodržování zákona, ačkoliv Alika dokonce seděla v jiném patře, než ona. Kolegové, vedení i Alika sama, se s ním snažili domluvit. Trvala na svém: žádný „šátek“, zákon je zákon.

Alika tedy dlouze tedy přemýšlela, co dál, jak se k situaci postavit. Práci ve vydavatelství měla moc ráda a francouzskou legislativu uznávala a ctíla, ale tradice a náboženství je pro ni hodnota trochu jiného rázu.

Rozhodla se tedy „šátek“ přes veškerá rizika nosit dál. Jednak z důvodu toho, že jí mrzelo, že Joanna se ani malinko nesnažila věc vidět realisticky nebo jí porozumět. Stále tupě opakovala “zákon“. Hlavním důvodem bylo ale to, že se domnívala, že víra, kterou v sobě nese, jí bude doprovázet, ať půjde kamkoliv a nikdy díky ní nebude docela sama, a je tedy pro ni hodnotou, jež si zaslouží úctu, kterou projevuje právě svým „šátkem“. Řekněte si, že tomu nerozumíte, že vy byste tak nejednali a že je paličatá. Ona to tak ale cítí.

O tři týdny později Alika o práci pochopitelně přišla a byla jí udělena pokuta podle zákona.

Pracuje nyní z domova, jako soukromnice, a v „šátku“.

Zákon zakazující zahalování tváře

Dne 11. Dubna 2011 vstoupil ve Francii v platnost zákon, který vzbudil rozruch zřejmě po celém světě. Pracovní název „*La loi anti-burqa*“, což v překladu znamená Zákon proti burkám, je však matoucí. Pravděpodobně ve snaze jeho tvůrců vyhnout se obviněním z diskriminace, nenajdete v jeho oficiálním názvu jakoukoli zmínku o symbolech islámského náboženství.

Celý text tohoto, poměrně krátkého, zákona obsahuje místo toho spíše neurčitý zákaz nošení „oděvu určeného k zahalování tváře“. Tento zákaz se týká veřejných prostranství, které samotný zákon definuje jako prostor, který pozůstává z veřejných komunikací a míst přístupných veřejnosti nebo určených pro veřejné účely. Výjimky z tohoto všeobecného zákazu se, co se žen zahalujících se do burek nebo nikábů týká, nejví jako dostačující. Zahrnují jen nošení „oděvu určeného k zahalování tváře“ v případě, že je to zákonem nebo právními předpisy povolené, taktéž z pracovních nebo zdravotních důvodů, pokud se jedná o umělecký nebo tradiční svátek nebo festival nebo v případě, že je takové zahalování typické pro určitý druh sportu.

Důležitou součástí diskutovaného zákona je samozřejmě sankce, která člověka za porušení tohoto zákazu čeká. Jsou zde upraveny dva druhy sankcí. Zaprvé sankce pro toho, kdo si tvář zahalí a zadruhé pro toho, kdo ho k takovému jednání nutí. Sankce pro osobu zakrývající si svou tvář podléhá pokutě za přestupek druhé třídy, jehož maximální výše je 150 euro. Kromě této pokuty je možné rušiteli uložit také povinnou návštěvu kurzu občanské výchovy, který může být buď jen alternativním trestem namísto pokuty, nebo může být uložen kumulativně spolu s pokutou. Ten, kdo druhého nutí zahalovat svou tvář, bude potrestán pokutou ve výši 30 000 euro a jedním rokem stráveným ve vězení. V případě, že bude obětí takového donucování osoba mladistvá, trest se zvyšuje na pokutu ve výši 60 000 euro a dva roky ve vězení. Zákon tu taktéž popisuje různé formy jednání, kterými se osoba dopustí donucování. Jsou jimi vyhrožování, násilí, nátlak, zneužití pravomoci a svého postavení. Konkrétní aplikací tohoto zákona je případ ze září 2011, kdy byly dvě muslimské ženy Hind Ahmasová a Najate Nait Aliová odsouzeny k pokutě 120 EUR a 80 EUR za to, že byly přistiženy policií oděné v nikábu. Tento případ je prvním, který se dostal před soudní dvůr, přestože již policisté po celé Francii napomenuli více jak sto žen.

Poslední, co se v tomto předpisu můžeme dočíst, jsou informace o účinnosti a působnosti, která se vztahuje na celou francouzskou republiku. Zhodnotila bych ho proto jako až překvapivě stručný a zamlžující skuteční podnět a pozadí jeho vytvoření a zavedení do každodenního života. Záměr zákonodárců je však navzdory těmto snahám jasně hmatatelný.

Judikatura Evropského soudu pro lidská práva – Významné kauzy

1. Případ Dahlab proti Švýcarsku

Stěžovatelka, švýcarská občanka Lucia Dahlab, pracovala od r. 1989 jako učitelka na základní škole v Ženevě. V r. 1991 však konvertovala od katolicismu k islámu, provdala se za A. Dahlabu z Alžíru a v následujících letech se jim narodily tři děti. Zpět do práce nastoupila po mateřské dovolené v r. 1995. Po své konverzi se na veřejnosti začala v souladu s předpisy Koránu zahalovat muslimským šátkem, což se ukázalo být velkým problémem pro školního inspektora, který o tom informoval své nadřízené. Nutno dodat, že si do té doby na tento fakt nestěžoval žádný ze spolupracovníků ani rodičů žáků. Generální ředitelství pro základní vzdělávání přesto zakázalo stěžovatelce nosit šátek v zaměstnání, neboť to dle jejich názoru bylo v rozporu se švýcarským zákonem o veřejném vzdělávání.

Případ se po tahanicích u švýcarských soudů dostal až k Evropskému soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“), který ve svém rozhodnutí ze dne 15. 2. 2001 mimo jiné uvedl: „Soud uznává, že je velmi složité posoudit dopad silného vnějšího náboženského symbolu, jakým je nošení muslimského šátku na svobodu myšlení a náboženského přesvědčení velmi malých dětí. Stěžovatelčiným žákům bylo osm let, byli tedy ve věku, kdy děti přemýšlejí nad mnoha věcmi a jsou snadněji ovlivnitelní, než starší žáci.“

ESLP tak sice na jedné straně uznal svobodu učitelky projevit svou víru ve škole nošením muslimského šátku, na druhou stranu je však tato svoboda omezena svobodou ostatních nebýt vystaveni působení náboženských symbolů. Soud navíc připomněl význam místa s tím, že malé děti v základní škole jsou náchylnější k ovlivňování a že v jejich případě je třeba dbát zvláštní opatření. Z těchto důvodů ESLP tento zákaz nošení šátku při vyučování potvrdil.

2. Případ Leyla Sahin proti Turecku

Stěžovatelka, pocházející z tradiční turecké muslimské rodiny, studovala do r. 1997 medicínu na universitě v Bursě, a poté přestoupila na univerzitu v Istanbulu, kde chtěla studium dokončit. Po celou dosavadní dobu studia chodila do školy zahalená v muslimském šátku, aniž by to někomu vadilo.

V únoru r. 1998 však vyšel oběžník istanbulské univerzity, v němž stálo, že v souladu s právem, rozhodnutími Ústavního soudu, ESLP a rozhodnutím představitelů univerzity nebudou studenti s vousy a s hlavou zakrytou muslimským šátkem zapsáni ke studiu a bude jim také zakázán vstup na přednášky a semináře.

Následně tak kvůli nošení muslimského šátku nebyla stěžovatelka připuštěna k několika zkouškám a byl jí také znemožněn vstup na přednášku. Z toho důvodu podala v červenci r. 1998 žádost o zrušení oběžníku s odůvodněním, že porušuje její právo na svobodu vyznání a právo na vzdělání. Tuto její žádost zamítl Istanbulský správní soud s tím, že univerzita má plné právo regulovat oblečení studentů za účelem udržení pořádku na její půdě.

V květnu r. 1998 bylo stěžovatelce uděleno napomenutí děkana, neboť se nepřestala zahalovat. Následné spory vedly dokonce k demonstraci na lékařské fakultě, za což byla celá řada studentů kárně potrestána. Stěžovatelka se mezitím zapsala na Vídeňskou lékařskou fakultu, kde pokračovala ve svých studiích a kde s nošením šátku neměla žádný problém.

V řízení před ESLP namítala stěžovatelka porušení práva na respektování soukromého a rodinného života, svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání, svobody projevu, práva na vzdělání a porušení zákazu diskriminace.

Soud však neshledal, že by byla základní lidská práva stěžovatelky nějak porušena a rozhodl, že opatření univerzity bylo v souladu se zákonem.

3. Případ Dogru proti Francii

Stěžovatelka Belgin Dogru byla v r. 1999 studentkou střední státní školy ve francouzském Flers a v souladu se svým náboženským přesvědčením nosila do školy muslimský šátek. Během hodin tělesné výchovy si i přes opakované výzvy ze strany vyučujícího odmítla šátek sundat, přestože učitel svůj požadavek zdůvodňoval tím, že nošení šátku během cvičení by pro ni mohlo být nebezpečné. Stěžovatelka si však nadále odmítala šátek sundat a vyučující nahlásil její chování řediteli školy. Na základě stížnosti rozhodla školní komise o vyloučení stěžovatelky za porušení její povinnosti účastnit se aktivně hodin tělocviku.

Toto rozhodnutí se samozřejmě nelíbilo jejím rodičům, kteří se proti němu odvolali k řediteli pro vzdělávání v Caen. Ten však rozhodnutí školní rady potvrdil, stejně jako správní soud v Caen, odvolací správní soud v Nantes i Nejvyšší správní soud.

Případ se dostal až před ESLP, který při hodnocení případu uvedl, že uložený trest je pouze důsledkem toho, že stěžovatelka nebyla ochotna podřídit se pravidlům, která ve škole platila a nejednalo se tedy o důsledek jejího náboženského přesvědčení, nýbrž o pouhou nekázeň.

Závěr

Ve výše uvedeném textu jsme se Vám pokusili nastínit několik pohledů na situaci kolem tzv. šátkového zákona. Je zcela evidentní, že je velmi nesnadné postavit se na stranu zákonodárců a judikatury nebo na stranu druhou, tedy stranu řadového příslušníka islámu.

Pokud bychom se postavili jednoznačně na stranu francouzských zákonodárců, dobře chápeme, že je třeba zajistit bezpečnost v ulicích, což je rok od roku nelehčí úkol. Nezahalené tváře tak mohou být lépe rozpoznatelné na záznamech z kamerového systému nebo si pachatele může zapamatovat svědek. Také chápeme, že je nutné vymezit jednoznačné a shodné podmínky pro všechny obyvatele daného státu. Je třeba si uvědomit, že evropský návštěvník islámské země rozhodně nemůže vstoupit do muslimských mešit například v tílku a krátké sukni, musí dbát tradice země. Potom tedy není nepřiměřené žádat, aby evropský stát trval na svých pravidlech.

Z druhé strany, tradiční islámské, je tento zákon jednoznačným zásahem do náboženské integrity, kdy každý člověk má právo vyznávat libovolné náboženství. S příslušností k náboženství, ale právě mnohdy souvisí dodržování náboženských tradic, jakou je právě v islámu zahalování ženských tváří. Kriticky také hodnotíme jistou snahu o konformitu, protože lidská rozmanitost, spočívající právě i v národních tradicích a oděvu by měla zůstat zachována.

Závěr, tedy zda se přiklonit na stranu francouzských zákonodárců nebo na stranu vyznavačů islámu, musí rozhodnout každý sám za sebe, dle vlastního vědomí, svědomí a přesvědčení.

ANO X NE ?

Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Hana Blažková, Ivana Rosenzweigová, Markéta Nardelliiová, Pavlína Smolková,
Silvie Zvoničková & Štěpánka Rygálová

Olomouc 2012

Bližší informace o laboratoři získáte na stránkách <http://hrlab.upol.cz> nebo u garanta laboratoře (JUDr. Ondřej Hamulák, ondrej.hamulak@upol.cz)

Tento Working Paper je výstupem samostatné studentské výzkumné práce a vyjadřuje pouze názory a náhledy svých autorů na danou problematiku. Text neprošel jazykovou korekturou.